

Jerneja Kavčič

Med sinhronim in diahronim pogledom: nekaj problemov skladnje nedoločnika v helenistični in bizantinski grščini

Dobro znano je, da je grščina v svoji zgodovini izgubila večino neosebni-
glagolskih oblik. Primerjava starogrškega izvirnika in njegovega prevoda v novo
grščino je zgovorna:

Συνδειπνήσαι δὲ τῷ Κίμωνί φησιν ὁ Ἴων παντάπασιν μειράκιον ἦκων εἰς
Ἀθήνας ἐκ Χίου παρὰ Λαομεδόντι, καὶ τῶν σπονδῶν γενομένων παρακλη-
θέντος ἄσαι καὶ ἄσαντος οὐκ ἀηδῶς, ἐπαινεῖν τοὺς παρόντας ὡς δεξιώτερον
Θεμιστοκλέους. (Plutarh, *Življenjepis Kimona*, 9.1)

Ion pravi, da je pri Laomedontu večerjal skupaj s Kimonom, ko je še kot
majhen deček prišel s Hiosa v Atene. Ko so ga po opravljenih daritvah pro-
sili, naj zapoje, in je zapel vsega občudovanja vredno, so ga prisotni hvalili
kot boljšega od Temistokla.

V novogrškem prevodu so prav vsi nedoločniki in deležniki izvirnika na-
domeščeni z osebnimi glagolskimi oblikami ali drugače, z odvisnimi stavki:

Ὁ Ἴων λέει πως, ὅταν ἦταν πολὺ νέος καὶ ἐφτασε ἀπὸ τη Χίο στὴν Ἀθήνα,
δείπνησε μαζί με τὸν Κίμωνα στὸ σπῖτι τοῦ Λαομέδοντα, κι αφοῦ ἐγίναν
σπονδές, παρακάλεσαν τὸν Κίμωνα νὰ τραγουδήσῃ· ἐκεῖνος τραγούδησε
πολὺ καλὰ κι ὅσοι ἦταν ἐκεῖ τὸν ἐπαίνεσαν σαν πιο ικανὸ ἀπὸ τὸν Θεμισ-
τοκλή.¹

1 Prevod Μεταφραστική Ομάδα Κάκτου (»prevajalska skupina Založbe Κάκτος«).

Konstrukciji »συνδειπνήσαι δὲ τῷ Κίμωνί φησιν ὁ Ἴων« in »φησιν ὁ Ἴων /.../ ἐπαινεῖν τοὺς παρόντας« tako nadomeščata »Ο Ἴων λέει πως /.../ δειπνήσε μαζί με τον Κίμωνα« ter »Ο Ἴων λέει πως /.../ ἐκεῖνος τραγούδησε πολὺ καλὰ κι ὅσοι ἦταν ἐκεῖ τον ἐπείνεσαν«, absolutni genetiv »τῶν σπονδῶν γενομένων« je preveden kot »αφού ἔγιναν σπονδές« itd. Nova grščina pozna le nekaj deležniških oblik, medtem ko je nedoločnik izginil v celoti: vprašljivo je namreč, ali je s sinhronega vidika upravičena raba izraza »nedoločnik« (gr. ἀπαρέμφατο) za glagolsko obliko, ki se uporablja v novogrškem opisnem perfektu tipa ἔχω γράψει («imam napisano, napisal sem»). Po splošno sprejeti razlagi² nadaljuje oblika γράψει starogrški infinitiv aorista, v novogrškem perfektu pa se je znašla potem, ko so oblike današnjega pluskvamperfekta (εἶχα γράψει) v srednjeveški grščini najprej izgubile prvotni pomen »bil sem sposoben napisati« ali »lahko sem/bi napisal« in se začele uporabljati v vlogi preteklega pogojnika (»bi bil napisal«). Iste oblike so kasneje dobile pomen pluskvamperfekta (»sem imel napisano«, »sem bil napisal«), po njihovem zgledu pa se je izoblikovala na sedanji čas nanašajoča se glagolska oblika (ἔχω γράψει). Ta se v novi grščini uporablja v pomenu nekdanjega perfekta (»imam napisano«, »sem napisal«). S tega, zgodovinskega (ali diahronega) vidika torej oblike, kot je γράψει, nadaljujejo starogrški infinitiv aorista, zato poimenovanje »nedoločnik« (ngr. ἀπαρέμφατο), ki se zanje včasih uporablja, ni povsem neutemeljeno. A za takšno terminološko rešitev se odločajo zlasti starejše opisne slovnice novogrškega jezika, kakršna je slovnica Manolisa Triandafyllidis.³ Mnoge druge se izrazu izognejo. Ena bolj znanih novogrških slovnice, pisanih v angleškem jeziku, se namesto za običajni angleški izraz za nedoločnik (*infinitive*) odloča za termin *non-finite*, kot je razbrati zato, ker se oblika uporablja izključno v opisnem perfektu: »*Non-finite* se včasih imenuje tudi *infinitive*. Vendar pa se v novi grščini uporablja izključno v perfektu.«⁴ *Non-finite* je pravzaprav kompromisna rešitev, ki ne skriva navezave na tradicionalni termin infinitiv. Bolj odločna so druga dela; ta »fosilni ostanek starogrškega infinitiva aorista«⁵ tako pozna še poimenovanja, kot sta *perfect formant* (»perfektov formant«)⁶ in *aorist participle* (»particip aorista«).⁷ Obe zanemarita zgodovinski vidik in se omembi nedoločnika izogneta.

A ne glede na to, kako se oblika imenuje, s sinhronega vidika očitno sovpada s 3. os. edn. tako imenovanega dovršnika.⁸ Brez vpogleda v nastanek

2 Prim. Browning, *Medieval and Modern Greek*, 83. Prvotna oblika infinitiva je bila seveda (v tem primeru) γράψαι.

3 Prim. Triandafyllidis, *Νεοελληνική Γραμματική*, 143.

4 Holton, *Greek*, 112; prev. J.K.

5 Prim. Moser, »The Greek forms in -ontas«, 44.

6 Mackridge, *The Modern Greek Language*, 118.

7 Hesse, *Syntax of the Modern Greek Verbal System*, 43.

8 Ta izraz uporabljam za obliko, katere poglavitna funkcija v novi grščini je izražanje dovršnosti, na primer v dovršnem futurju (θα γράψω »bom napisal«). V vseh primerih razen v perfektu oblika nadaljuje starogrški konjunktiv aorista, zato se nekatere novogrške slovnice – podobno kot

modernega opisnega perfekta (in najbrž si ni težko zamisliti jezika, ki je v zgodnejših razvojnih fazah dokumentiran slabše kot grščina in tako natančnega vpogleda ne omogoča) tako ne bi imeli nobenega razloga obliko γράψει v perfektu tipa ἔχω γράψει poimenovati z izrazom »nedoločnik« ali s kako izpeljavo tega izraza.

Toda v središču pričujočega prispevka niso terminološka vprašanja novogrške opisne slovnice, temveč zgodovina grškega nedoločnika in prevladujoče predstave o tej zgodovini ter posredno širše predstave o grškem jeziku v mlajših razvojnih obdobjih. Zgoraj citirani odlomek iz Plutarhovega *Življenjepisa Kimona* in njegov novogrški prevod ustvarjata vtis, da je zgodovina nedoločnika v grščini zgolj proces izginjanja ali morda celo poenostavljanja; ali drugače, da je skladnja nedoločnika v mlajših obdobjih zgodovine grškega jezika (t.j. v helenistični in bizantinski dobi) predvsem proces postopnega izginjanja te glagolske oblike. Izrazi, kot sta izginjanje in poenostavljanje, se posebej pogosto uporabljajo v zvezi z omenjenima obdobjema. Cilj pričujočega prispevka je pokazati, da je takšen (zgodovinski) pogled preozek, čeprav je močno razširjen. Če skladnjo nedoločnika v mlajših razvojnih obdobjih grškega jezika opazujemo zgolj z vidika vnaprej poznane rezultata (t.j. izginotja nedoločnika), se zlahka zanemarijo jezikovni pojavi, ki niso povsem v skladu s tem predpostavljanim potekom ali pričakovanjem celo nasprotujejo, podoba skladenjskega spreminjanja pa je pomanjkljiva. Tako kot se je izkazalo zgoraj ob obravnavi vprašanja, kako poimenovati obliko γράψει v novogrškega perfektu tipa ἔχω γράψει, je zato zorni kot iz zgodovinskega smiselno spremeniti v sinhronega.

SKLADNJA NEDOLOČNIKA V DELIH, POSVEČENIH MLAJŠIM OBDOBJEM ZGODOVINE GRŠKEGA JEZIKA

Robert Browning v svoji zgodovini grščine, naslovljeni *Medieval and Modern Greek*, približno dvajsetkrat omenja spremembe, ki jih je doživljal nedoločnik v helenistični in bizantinski grščini. Največkrat je govora o zmanjšani pogostnosti nedoločnika in o njegovem izginotju, na primer v zvezi z opisnimi glagolskimi oblikami tipa ἔχω + nedoločnik, ki so jih »v splošnem procesu izginjanja nedoločnika in drugih neosebni glagolskih oblik«⁹ nadomestile opisne oblike tipa ἔχω và + konjunktiv. Čeprav nekatera mesta ta izrazito zgodovinski pogled presežejo in zgolj naštevajo z nedoločnikom tvorjene opisne glagolske oblike, ne da bi omenjala kasnejši razvoj,¹⁰ se v veliki večini

v primeru oblik tipa γράψει v perfektu ἔχω γράψει – odločajo za temu ustrezen izraz (npr. ngr. υποτακτική); prim. Krüge, *Grammatik des Neugriechischen*, 64.

9 Browning, *Medieval and Modern Greek*, 79, prev. J. K. Drug primer: »Izglagolske izpeljanke na –σμο postanejo pogostejše, najstarejši (osamljen) primer se najde na papirusu iz 5. ali 6. stoletja. Njihova pogostnost je povezana z upadom rabe nedoločnika«; op. cit., 66, prev. J.K.

10 Op. cit., 31, 33–35.

primerov obravnava ne izogne izginotju nedoločnika.¹¹ V zvezi s sodobnimi južnoitalijanskimi grškimi narečji se tako omenja »ohranitev nedoločnika« (»preservation of infinitive«),¹² pojem, ki implicira svoje nasprotje, torej izginotje nedoločnika. Še posebej zato, ker ni mogoče izključiti vpliva sosednje italijanščine na ta narečja,¹³ pa bi bilo to dejstvo povsem smiselno obiti in se omejiti na strogo sinhroni opis.

Pretežno zgodovinski pogled je zaznati tudi v novejši in obsežnejši Horrocksovi zgodovini grškega jezika. Sodeč po indeksu je namreč kar na nekaj straneh govora o »postopnem omejevanju rabe [konstrukcije AcI] v 'osnovni' *kojne*«. ¹⁴ A delo kljub temu ne more obiti nekaterih drugačnih, temu procesu bolj ali manj izrazito nasprotujočih pojavov. Mednje sodijo:

- raba »pleonastične oblike določnega člena tov z nedoločnikom kot okrepitev prostega nedoločnika, ki bi se v klasični grščini uporabljal za pridevniki, za glagoli s pomenom 'ukazovati' ter za glagoli s pomenom 'obljubljati'« ter raba iste konstrukcije »za izražanje namena (v vlogah, kjer bi se v klasični grščini uporabljal particip futurja ali, pogostejše, stavek *ίνα* + konjunktiv ali optativ, odvisno od tega, ali je v glavnem stavku rabljen glavni ali stranski čas)«, ¹⁵
- visoka pogostnost posamostaljenega nedoločnika: »V popolnem nasprotju z usodo konstrukcije AcI je za *kojne* značilna obilica posamostaljenega nedoločnika in čeprav slednji izhaja iz klasične konstrukcije, se je hitro močno razširil in se začel uporabljati v za klasično atiško prozo neznačilnem obsegu«. ¹⁶ Ugotovitev spremlja naslednji komentar: »To bi bilo lahko presenetljivo v luči umikanja 'golega' nedoločnika kot podrednega dopolnila; a to, da se kategorija, ki je pod pritiskom, najprej omeji na določeno število kontekstov in skladenjskih vlog in nato v tem omejenem številu kontekstov doživi obdobje, ko se uporablja še posebej pogosto, preden dokončno izgine, je precej razširjen pojav«. ¹⁷ Komentar se očitno ne more izogniti omembi izginjanja nedoločnika, čeprav ni videti, da bi bil obravnavani skladenjski pojav, torej posamostaljeni nedoločniški polstavki, s tem procesom neposredno povezan (pa tudi možnosti, da med pojavoma ne obstaja niti posredna povezava, ni mogoče izključiti). S tega v osnovi zgodovinskega vidika je presenetljiv vsak pojav, ki pričakovanemu poteku sprememb (omejevanju rabe in izginjanju kategorije) bolj ali manj očitno nasprotuje. Šibka točka Horrocksove razlage je v trditvi, da izginjajoča kategorija potem, ko se njene skladenjske vloge omejijo, v tem zmanjšanem številu skladenjskih vlog običajno doživi obdobje širitve. Podkrepljena ni namreč z nobenim primerom.

11 Prim. op. cit., 8, 43, 63, 95, 124.

12 Op. cit., 124; prev. J.K.

13 Prim. sp., str. 70, in Kontosopoulos, *Διάλεκτοι και ιδιώματα*, 17-18.

14 Horrocks, *Greek*, 493; prev. J.K. Prim. op. cit., 498-99.

15 Op. cit., 156; prev. J.K.

16 Op. cit., 94; prev. J.K.

17 Op. cit., 95; prev. J.K.

Nekoliko drugačen je naslednji pogled na skladnjo nedoločnika v kasnejši, bizantinski grščini; govori namreč o »novih funkcijah« nedoločnika, ki so se pojavile kljub temu, da je nedoločnik izginjal: »V času med 11. in 17. st. so potekale zadnje faze izginjanja nedoločnika. Nedoločnik nadomestijo osebne glagolske oblike tudi v primerih, kot sta osebek nadrednega glagola in nedoločnika sonanašalna. /.../ Kljub izginjanju nedoločnika pa v srednjem veku naletimo na *nove funkcije*: (a) od 10. st. dalje na posamostaljen nedoločnik, ki se uporablja v časovni rabi (časovni nedoločnik) in je posebej pogost v času med 12. in 15. st. /.../, (b) na nedoločnik kot dopolnilo pomožnega glagola ἔχω za tvorbo predpreteklika ter pomožnega glagola εἶμαι za tvorbo prihodnjika (slednji je še posebej pogost od 13. st. dalje) in (c) na obliko εἶσθαι (εἴσται, εἴστε), nedoločnik glagola εἶμαι, ki je nadomestil klasični εἶναι (gre za morfološko nadomestilo, katerega vzroki so oblikoslovni – poenostavitev – in glasoslovni). Zaradi teh novosti postavlja Hesseling (1892) izginotje nedoločnika v 15. st.«¹⁸

Zgornji prikaz je skušal opozoriti na pomanjkljivosti pristopa, ki je v osnovi zgodovinski in skladnjo nedoločnika v helenistični in bizantinski grščini interpretira izključno z vidika izginjanja te glagolske oblike. Enak je cilj nadaljevanja tega prispevka. Osredotoča se na skladnjo nedoločniških polstavkov, odvisnih od glagolov govorjenja in mišljenja v helenistični in zgodnje bizantinski grščini, in v tem okviru obravnava naslednje vidike skladnje teh stavkov:

- rabo konstrukcije ACI v primeru sonanašalnih osebkov glavnega stavka in nedoločniškega polstavka
- rabo nikalnic v nedoločniških polstavkih, odvisnih od glagolov govorjenja in mišljenja
- rabo nedoločnika v odvisnih vprašalnih stavkih.

Kot skuša pokazati prispevek, so obravnavani skladenjski pojavi za klasično grščino neznačilni in so, seveda v pisnih virih, izpričani šele v helenistični dobi in kasneje. A povezava med njimi in med procesom izginjanja nedoločnika iz govorjenega jezika ni verjetna ali vsaj ne očitna; prav zato pa so pomembni za razumevanje skladenjskih sprememb, ki jih je doživela grščina v helenistični in bizantinski dobi.

RABA KONSTRUKCIJE ACI V PRIMERU SONANAŠALNIH OSEBKOV

Kot je dobro znano, se v klasični grščini osebek nedoločniškega polstavka izpušča, če je isti (ali drugače, sonanašalen) kot osebek nadrednega stavka.

¹⁸ Grammatiki in Lavidas, »Το απαρέμφατο στον άξωνα της διαχρονίας«, 2; prev. J. K. V odlomku omenjeni časovni nedoločnik je izpričan tudi v slovenščini, na primer v Prešernovem *Povodnem možu*: »To videt, mladenič se Urški približa«. Na to opozarja Mihevc-Gabrovec, »L' infinitif«.

Običajna konstrukcija v primeru sonanašalnih osebkov je torej naslednja:

Εἰπὲ δὴ, ὦ ἄριστε· ἡ δὲ θεοῖς ὑπηρετικὴ εἰς τίνος ἔργου ἀπεργασίαν ὑπηρετικὴ ἂν εἴη; δῆλον γὰρ ὅτι σὺ οἶσθα, ἐπειδὴ περ τὰ γε θεῖα κάλλιστα φῆς εἰδέναι ἀνθρώπων. (Platon, *Evtifron*, 13e8)

Daj, no, povej, dobri moj: izvrševanju katere dejavnosti naj bi služila služba bogovom? To ti gotovo veš, ko pa praviš, da najboljše izmed vseh ljudi poznaš božje zadeve.

Osebek nedoločniškega polstavka (»τὰ γε θεῖα κάλλιστα εἰδέναι ἀνθρώπων«) je sonanašalen z osebkom nadrednega stavka (»ἐπειδὴ περ φῆς«), zato v nedoločniškem polstavku ni izražen.¹⁹ Kot običajno pravijo opisne slovnice klasične grščine, se v istem primeru (sonanašalnih osebkov) uporablja konstrukcija AcI, torej nedoločniški polstavek s tožilniškim osebkom, kadar se osebek nedoločniškega polstavka posebej poudarja. Nič bistveno drugačna ni razlaga znotraj modernejšega pristopa k opisu skladnje nedoločniških polstavkov.²⁰ »Če pa je v primeru istih osebkov nadrednega glagola in nedoločnika osebek nedoločnika izrecno poudarjen (tak primer so nasprotja), stoji tako kot v latinščini AcI.«²¹ Na istem mestu je med primeri takšne rabe AcI-ja naveden spodnji odlomek iz Herodotove *Zgodovine*.

Μετὰ δὲ Σόλωνα οἰχόμενον ἔλαβε ἐκ θεοῦ νέμεσις μεγάλη Κροῖσον, ὡς εἰκάσαι, ὅτι ἐνόμισε ἑωυτὸν εἶναι ἀνθρώπων ἀπάντων ὀλβιώτατον (Herodot 1.34)

Po Solonovem odhodu pa je Kreza zadela velika božja kazen, kot se zdi, zato, ker je menil, da je on najsrečnejši izmed ljudi.

To je odlomek iz znamenite zgodbe o Solonu in Krezu, ki se vrti okrog vprašanja, kdo je najsrečnejši človek na svetu (kot je znano, ga je Krez zastavil Solonu). Potem ko Solon Krezu, prepričanemu, da je prav on najsrečnejši na svetu, našteje nekaj imen (Telosa ter Kleobisa in Bitona), ga Krez v jezi odslovi, njega samega pa zato, ker se je imel za najsrečnejšega človeka na svetu, zadane božja kazen (o tem citirani stavek). Misel, da je bil Krez kaznovan zato, ker se je imel za najsrečnejšega na svetu, Herodot izrazi s stavkom »ὅτι ἐνόμισε ἑωυτὸν εἶναι ἀνθρώπων ἀπάντων ὀλβιώτατον«, torej z nedoločniškim polstavkom, odvisnim od nadrednega ἐνόμισε (»misлил je«), katerega osebek pa je tožilniški (osebno-povratni zaimék ἑωυτόν). Če izhajamo iz zgo-

19 Prim. tudi Thuc. 1.67 (citāt na str. 64).

20 Prim. Sevdali, »Focus and AG infinitival subjects«, 7–9.

21 Kühner in Gerth, *Ausführliche Grammatik*, 31; prev. J.K.

raj navedene razlage, je osebek tožilniški zato, ker je posebej poudarjen; ali konkretnje: v citiranem stavku Herodot pravi, da je Krez imel sebe (in ne Telosa, Kleobisa in Bitona ali kogar koli drugega) za najsrečnejšega na svetu. So-deč po kontekstu je razlaga povsem sprejemljiva, čeprav ne v celoti dokazljiva; navsezadnje imamo opraviti s težko opredeljivim pojmom poudarka. Kot kaže Sovretov prevod citiranega stavka (»ker se je sam imel za najsrečnejšega človeka«),²² kjer je poudarek prej na osebkju nadrednega stavka kot na osebkju nedoločniškega polstavka, ta razlaga ni edina možna.²³

Ista konstrukcija (AcI v primeru sonanašalnih osebkov) se kljub temu, da je bila v klasični grščini razmeroma redka, uporablja tudi kasneje v helenistični grščini. A pogosto bi le stežka govorili o posebnem poudarku na tožilniškem osebkju nedoločniškega polstavka. Med tovrstne primere sodi naslednji novozavezni odlomek:

ἰδοὺ διδῶ ἐκ τῆς συναγωγῆς τοῦ Σατανᾶ, τῶν λεγόντων ἑαυτοὺς Ἰουδαίους εἶναι, καὶ οὐκ εἰσιν ἀλλὰ ψεύδονται. (Razodetje 3.9.1.)

Glej, iz Satanove shodnice ti jih podarjam nekaj, ki pravijo, da so Judje, a niso, temveč lažejo.

Osebek nedoločniškega polstavka je isti kot osebek glavnega stavka (Judje), v nedoločniškem polstavku (ἑαυτοὺς Ἰουδαίους εἶναι) pa je izražen s tožilniško obliko osebnopovratnega zaimka (ἑαυτούς). Če bi se ta konstrukcija uporabljala po enakem pravilu, kot se domneva za klasično grščino, bi poudarek moral ležati na osebkju nedoločniškega polstavka (smisel stavka pa bi bil: »pravijo, da so oni [in ne kdo drug] Judje«). A razlaga ni verjetna; kot se razbere iz nadaljevanja (»niso Judje, temveč lažejo«), bi bil poudarek lahko samo na nedoločniku εἶναι. Tako rekoč identičen je naslednji primer: »Οἶδά σου τὴν θλίψιν καὶ τὴν πτωχείαν, ἀλλὰ πλούσιος εἶ, καὶ τὴν βλασφημίαν ἐκ τῶν λεγόντων Ἰδαίους εἶναι ἑαυτούς, καὶ οὐκ εἰσιν ἀλλὰ συναγωγὴ τοῦ Σατανᾶ.« (»Vem za tvojo stisko in tvoje uboštvo, vendar si bogat, ter za brezbožno govorjenje tistih, ki pravijo, da so Judje, kar pa niso, temveč so shodnica Satana.«)²⁴ Drugačen je kontekst spodnjega, prav tako novozaveznega odlomka:

²² Herodot, *Zgodbe*, 63.

²³ Prim. tudi začetek Herodotove pripovedi o Solonu in Krezu (Hdt. 1.30), kjer stoji naslednji stavek: »Ὁ μὲν ἐλπίζων εἶναι ἀνθρώπων ὀλβιώτατος ταῦτα ἐπειρώτα.« (»Ta je to spraševal upajoč, da je najsrečnejši izmed ljudi.«) Nekoliko nepričakovano je osebek nedoločniškega stavka izpuščen, čeprav bi tudi na njem lahko pričakovali poudarek (in posledično konstrukcijo AcI); morda je razlog v tem, da je nadredni glagol ἐλπίζω »upati« in ne νομίζω »misлити« kot v zgoraj citiranem primeru. Nedoločniški polstavki, odvisni od glagola ἐλπίζω (in nekaterih drugih glagolov) niso v celoti istovetni z nedoločniškimi polstavki, odvisnimi od glagolov mišljenja, kakršen je νομίζω; prim. Rijksbaron, *The Syntax and Semantics*, 109.

²⁴ Raz 2.9.1-4; Prim. Heb 5.5.1-5.6.3; Phil 3.13.

Καὶ γὰρ τοῖς δεσμίοις συνεπαθήσατε, καὶ τὴν ἀρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν μετὰ χαρᾶς προσεδέξαστε, γινώσκοντες ἔχειν ἑαυτοὺς κρείττονα ὑπαρξιν καὶ μένουσαν. (Pismo Hebrejcem 10,34)

Kajti tudi z vklenjenimi ste sočustvovali in z veseljem ste sprejeli, da vam je bilo odvzeto premoženje, ker ste vedeli, da imate boljše in trajno imetje.²⁵

Tudi v tem primeru je osebek nedoločniškega polstavka izražen s tožilnikom povratno-osebnega zaimka (ἑαυτοὺς). A o njem bi težko trdili, da nosi poseben poudarek in da je torej smisel nedoločniškega polstavka naslednji: »vedeli ste, da imate vi [in ne nekdo drug] boljše in trajno imetje [ali: eksistenco].« Ta interpretacija ni verjetna, ker iz sobesedila ni jasno, s kom naj bi se vzporejal osebek nedoločniškega polstavka (»vi«); poudarek bi bil prej lahko na predmetu nedoločniškega polstavka (t.j. na »imettju« oz. na »eksistenci«, gr. ὑπαρξιν).

Ta nepoudarjena raba konstrukcije AcI zanesljivo ni novozavezna posebnost. Izpričana je že na starejših papirusnih najdbah ter pri mnogih piscih helenistične in rimske, pa tudi (zgodnje) bizantinske dobe.²⁶ Naslednji primer sega v zgodnjo bizantinsko dobo:²⁷

Ὁ δὲ γέρων εὐθὺς ἰδὼν αὐτὸν, πρὸ τοῦ μέ τι λαλῆσαι, λέγει μοι κατιδίαν· »Τί θέλει ὁ ἀδελφὸς οὗτος;« Ἐγὼ δὲ εἶπα· »Παρακαλεῖ εἶναι μεθ' ἡμῶν«. Τότε λέγει μοι ὁ γέρων· »Πίστευε, ἀδελφὲ, οὗτος οὐκ ἐβαπτίσθη. Ἄλλ' ἀπένεγκε αὐτὸν εἰς τὴν μονὴν τῶν Εὐνούχων, καὶ ποιοῦσιν αὐτὸν βαπτισθῆναι ἐν τῷ ἁγίῳ Ἰορδάνῃ.« Ἐγὼ δὲ πρὸς τὸν λόγον ἐκπλαγείς, ἡρώτων τὸν ἀδελφόν, τίς εἶη καὶ πόθεν εἶη. Ὁ δὲ ἔλεγεν ἑαυτὸν ἐκ τῆς Δύσεως εἶναι, καὶ τοὺς γονεῖς αὐτοῦ Ἑλλήνας ὑπάρχειν, καὶ μὴ εἰδέναι δὲ εἰ ἐβαπτίσθη, ἢ οὐ. (Joannes Moschos, *Pratum Spirituale* 138 = PG 87 III 3001 B)

Brž ko ga je starec videl, mi je, še preden sem spregovoril, na samem rekel: »Kaj hoče ta brat?« Jaz pa sem rekel: »Prosi, da bi bil z nami.« Tedaj mi starec reče: »Verjemi, brat, tale ni bil krščen.« Odpelji ga naravnost v Samostan evnuhov in storili bodo, da bo krščen v svetem Jordanu. Presenečen nad slišanim sem brata vprašal, kdo je in od kod. On pa je rekel, da je z Zahoda in da so njegovi starši Grki ter da ne ve, ali je bil krščen ali ne.

V stavku »ἔλεγεν ἑαυτὸν ἐκ τῆς Δύσεως εἶναι, καὶ τοὺς γονεῖς αὐτοῦ Ἑλλήνας ὑπάρχειν«, καὶ μὴ εἰδέναι...« (»govoril je, da je z Zahoda in da so njegovi starši Grki ter da ne ve...«) sta osebka nadrednega in nedoločniške-

²⁵ Gr. ὑπαρξιν lahko pomeni tudi »eksistenca, obstoj«.

²⁶ Prim. Mayser, *Grammatik*, 335; Jannaris, *An historical Greek Grammar*, § 2067; Ljungvik, *Beiträge*, 42; Radermacher, *Neutestamentliche Grammatik*, 181; Mihevc-Gabrovec, *Études*, 75; Rosenquist, *Studien zur Syntax*, 64.

²⁷ Prim. Mihevc-Gabrovec, loc. cit.; v istem delu prim. tudi 57 PG 87 III 2912 A ter PG 87 III 2958 B.

ga polstavka sonanašalna, rabljena pa je konstrukcija AcI. Kot razberemo iz konteksta, je stavek preprost odgovor na vprašanje o identiteti in poreklu moža, o katerem se ne ve, ali je bil krščen ali ne. Nobenega razloga ni, da bi se predpostavljala poseben poudarek na osebkku nedoločniškega polstavka.²⁸ V tem primeru bi bil pomen nedoločniškega polstavka najverjetneje »on sam [in ne nekdo drug] je z Zahoda in njegovi starši so Grki, ne ve pa, ali je bil krščen ali ne« in bi se vzpostavljalo nasprotje z neko drugo osebo, ki za razliko od govorečega ne bi bila z Zahoda (in njeni starši ne bi bili Grki itd.). A takšna oseba v sobesedilu ni omenjena.

Konstrukcija se vseskozi uporablja vzporedno z »bolj klasično« različico, nedoločniškim polstavkom z izpustnim osebkkom. Iz približno istega časa kot zgornji je naslednji stavek:²⁹

Ταῦτα δὲ εἰποῦσα ἡ Ἑλένη τῷ Πριάμῳ καὶ τῇ Ἑκάβῃ ἤτησεν αὐτοὺς ὀρκώσασα μὴ προδοθῆναι, καὶ λέγουσα μηδὲν τῶν Μενελάου εἰληφέναι, ἀλλὰ τὰ ἴδια μόνα ἔλεγεν ἔχειν. (Joannes Malalas, *Kronika* 96.17)

Ko je Helena to povedala Priamu in Hekabi, ju je zaklinjajoč se, da ju ne bo izdala, prosila in govorila, da ni vzela nič Menelajevega, temveč da ima samo to, kar je njenega.

Odlomek vsebuje dve konstrukciji s sonanašalnima osebkoma (»λέγουσα μηδὲν τῶν Μενελάου εἰληφέναι« in »τὰ ἴδια μόνα ἔλεγεν ἔχειν«), osebek nedoločniškega polstavka je obakrat izpuščen. V helenistični in zgodnji bizantinski dobi je konstrukcija z izpustnim osebkkom izrazito pogostejša od AcI-ja³⁰ in težko bi bilo trditi, da se je AcI v primeru sonanašalnih osebkov tedaj uporabljal pogostejše kot v klasični dobi. Rosenquist hkrati ugotavlja, da se AcI v primeru sonanašalnih osebkov (v obdobju, ki ga obravnava, to je v zgodnji bizantinski grščini) uporablja skorajda izključno za nadrednimi glagoli govorjenja, medtem ko se za glagoli mišljenja uporablja samo izjemoma.³¹

A kljub podatkom o pogostnosti je utemeljena trditev, da vsaj nekateri helenistični in zgodnje bizantinski pisci uporabljajo AcI v primeru sonanašalnih osebkov na način, ki je za klasične pisce neznačilen. Medtem ko so slednji, kot kaže, konstrukcijo uporabljali, kadar so hoteli posebej poudariti osebek nedoločniškega polstavka, se v helenističnih in zgodnje bizantinskih besedilih najdejo drugačni primeri: zdi se, da bi bila raba konstrukcije AcI v primeru sonanašalnih osebkov tu prej lahko povezana (tako zlasti Ro-

²⁸ Enaka interpretacija: Mihevc-Gabrovec, loc. cit.

²⁹ Joannes Moschos: 6./7. st., Joannes Malalas: 6. st. Primer z izpustnim osebkkom iz dela Joannesa Moschosa: *Pratum Spirituale* 72 PG 87 III 2924 D (citat na str. 67).

³⁰ Prim. Kavčič, *The Syntax*, 49.

³¹ Rosenquist, *Studien zur Syntax*, 64, ki navaja tudi enega izmed redkih primerov, ko je konstrukcija odvisna od glagola mišljenja. Stavek je iz dela *Vita Theodori Syceotae* (62.10): »ἐλογίζετο γὰρ ἑαυτὸν ἐκπεπτωκέναί τοῦ μοναχικοῦ μέτρου« (»sodil je, da se je izneveril meniški zmernosti«).

senquist) s pomenom nadrednega glagola.³² Vsekakor pa posredna ali neposredna povezava med takšno rabo konstrukcije AcI in med procesom izginjanja nedoločnika iz grščine ni očitna in je zato malo verjetna, čeprav je hkrati ni mogoče v celoti izključiti.

RABA NIKALNIC V POVEDNIH NEDOLOČNIŠKIH POLSTAVKIH

Kot običajno navajajo slovnice klasične grščine, se tako imenovani povedni nedoločniški polstavki, odvisni od glagolov govorjena in mišljenja (t.j. tisti, ki so sposobni izražati zadobnost, preddobnost in istodobnost nedoločniškega in nadrednega stavka, deloma pa so se že v klasični grščini lahko nadomeščali z odvisnimi stavki na ὅτι), v klasični grščini zanikajo z nikalnico οὐ(κ). V spodnjem primeru ta nikalnica zanika nedoločniški polstavek »εἶναι αὐτόνομοι κατὰ σπονδάς«.

Αἰγινήται τε φανερώς μὲν οὐ πρεσβευόμενοι, δεδιότες τοὺς Ἀθηναίους, κρύφα δὲ οὐχ ἥκιστα μετ' αὐτῶν ἐνήγον τὸν πόλεμον, λέγοντες οὐκ εἶναι αὐτόνομοι κατὰ τὰς σπονδάς. (Tukidid 1.67)

Ajginci niso odkrito pošiljali poslancev, ker so se bali Atencev, na skrivaj pa niso zato nič manj nagovarjali k vojni in govorili, da niso samostojni, kot je bilo dogovorjeno.

Nikalnica μή se po drugi strani uporablja v tako imenovanih dinamičnih nedoločniških polstavkih (ali drugače, v nedoločniških polstavkih, ki izražajo »potencialno resničnost«³³ ter zadobnost). O takšni razporeditvi nikalnic govori večina slovnice klasične grščine. Po Kühner in Gerthu je nikalnica v nedoločniških polstavkih, ki so odvisni od glagolov govorjenja in mišljenja in se uporabljajo za izražanje odvisnega govora (kar je alternativni opis t.i. povednih nedoločniških polstavkov), »praviloma οὐ (in zelo redko μή)«.³⁴ Enaka je razlaga novejših del. Še jasnejšo ločnico kot Kühner in Gerth, ki sta pri svoji trditvi razmeroma previdna in dopuščata vzporedno rabo obeh nikalnic, tako postavlja Rijksbaron: po njegovi razlagi se v povednih nedoloč-

32 Ta razlaga je gotovo upoštevanja vredna. Že iz klasične grščine je namreč poznano pravilo, po katerem se nedoločniški polstavki, odvisni od glagolov govorjenja, obnašajo drugače kot nedoločniški polstavki, odvisni od glagolov mišljenja: medtem ko so se prvi lahko nadomeščali z odvisnimi stavki, ki jih uvaja veznik ὅτι, to ni bilo mogoče v primeru slednjih ter v primeru glagola φημί »rečem, pravim« (ki pa je pomensko blizu glagolom mišljenja). Če drži Rosenquistovo opažanje, bi se torej v primeru sonanašalnih osebkov za nadrednim glagolom govorjenja uporabljala nedoločniški polstavek z izpustnim osebkom ali konstrukcija AcI, medtem ko bi se za nadrednim glagolom mišljenja praviloma uporabljala samo konstrukcija z izpustnim osebkom.

33 Rijksbaron, *The Syntax and Semantics*, 97. Ko je nedoločnik izginjal, so jih postopoma nadomestili odvisni stavki, uvedeni z veznikom ἵνα (ngr. va).

34 Kühner in Gerth, *Ausführliche Grammatik*, 193.

niških polstavkih v klasični grščini uporablja nikalnica οὐ in v dinamičnih nikalnica μή.³⁵

V helenistični grščini je opaziti težnjo po posplošitvi nikalnice μή v nedoločniških polstavkih, odvisnih od glagolov govorjenja in mišljenja: nanjo pogosto naletimo v stavkih, v katerih bi – izhajajoč iz zgoraj navedenega pravila za klasično grščino – pričakovali nikalnico οὐ(κ). Mednje sodi naslednji novozavezni primer:

Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ προσῆλθον αὐτῷ Σαδδουκαῖοι, λέγοντες μὴ εἶναι ἀνάστασιν, καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν λέγοντες ... (Matejev evangelij 22.23)

Tistega dne so k njemu prišli saduceji in govorili, da vstajenja ni, ter ga vprašali...

Tako rekoč identičen je stavek: »Προσελθόντες δέ τινες τῶν Σαδδουκαίων, οἱ ἀντιλέγοντες ἀνάστασιν μὴ εἶναι, ἐπηρώτησαν αὐτὸν λέγοντες...« (»Pristopilo je nekaj saducejev, tistih, ki so govorili, da vstajenja ni, ter ga vprašali...«)³⁶ Nikalnica μή zanika tudi sledeči nedoločniški polstavek, in tudi v tem primeru bi po pravilu, ki je veljalo v klasični grščini, prej pričakovali nikalnico οὐ(κ): »λογίζομαι γὰρ μηδὲν ὑστερηκέναι τῶν ὑπερλίαν ἀποστόλων.«³⁷ (»Mislim, da v ničemer ne zaostajam za veličastnimi apostoli.«)

Kot pravi slovnica Blass, Debrunner in Rehkopf, se v novozavezni grščini nedoločniških polstavki, odvisni od glagolov govorjenja in mišljenja, praviloma zanikajo z nikalnico μή, medtem ko se nikalnica οὐ(κ) uporablja za zanikanje drugih besed v stavku: »Če v infinitivni konstrukciji stoji οὐ, ne zanika nedoločnika, temveč samo to določeno besedo.«³⁸ Upoštevajoč slovnico Kühner in Gerth³⁹ bi bilo začetke posploševanja nikalnice μή (proces je bil, kot kaže, v novozavezni grščini končan) možno iskati že v precej zgodnejšem obdobju.

Nikalnica μή zanika povedne nedoločniške polstavke tudi v mnogih drugih besedilih helenistične in zgodnje bizantinske dobe. Sodeč po stanju v Novi Zavezi se verjetno vsaj deloma po zgledu klasične atiščine uporablja vzporedno z nikalnico οὐ. Sledi nekaj primerov iz prvih stoletij po Kr.: v vseh razen v odlomku iz Plutarha je nedoločniški polstavek zanikan z nikalnico μή.

Αὐτὸς δ' ἐκείνοις ὥς φασιν ἐρωτώμενος, διὰ τί τοῖς πλείστοις ἀδικήμασι ζημίαν ἔταξε θάνατον, ἀπεκρίνατο, τὰ μὲν μικρὰ ταύτης ἄξια νομίζειν, τοῖς δὲ μεγάλοις οὐκ ἔχειν μείζονα. (Plutarh, *Comparatio Solonis et Publicolae* 17.4)

35 Prim. Rijksbaron, *The Syntax and Semantics*, 104 in 106.

36 Lk 20.27; prim. tudi Mr. 12.17 ter Apd 23.8.

37 2 Kor 11.5.

38 Blass, Debrunner in Rehkopf, *Grammatik*, 358; prev. J.K.

39 Prim. zg., str. 64.

Kot pravijo, jim je na vprašanje, zakaj je za večino krivičnih dejanj določil smrtno kazen, odgovoril, da ima za majhne takšno kazen za primerno, za velike pa da ne obstaja večja.

Λακεδαιμονίους δὲ ἀποκρίνασθαι μὴ εἶναι σφίσι πάτριον ἀκολουθεῖν ἄλλοις, ἀλλ' αὐτοὺς ἄλλων ἐξηγεῖσθαι. (Arijan, *Alexandri Anabasis* 1.1.2)

Špartanci pa so odgovorili, da ni v skladu z njihovo tradicijo, da bi drugim sledili, temveč da oni vodijo druge.

Ἀκούω γοῦν πάντων λέγοντων μηδὲν εἶναι Τύχης καὶ Εἰμαρμένης δυνατό-
τερον. (Lukijan, *Juppiter confutatus* 3.5)⁴⁰

Vse pač slišim govoriti, da nič ni močnejšega od Sreče in Usode.

...ἀπ[ὸ] τούτων ὧν ἡγόρασεν κτημάτων φαμέν τοῦτο [πᾶ]ν μηδὲν εἶναι
πρὸς τὸν κατήγορον (POxy 472, 2 st. po Kr.)

Trdimo, da izmed posesti, ki jih je kupila, nobena v celoti ne pripada tože-
či strani.

Kot pravi Mandilaras, nikalnica μὴ začenja na neliterarnih papirusnih najdbah v 3. st. po Kr. nadomeščati nikalnico οὐ. Kasneje jo izpodrine v celoti.⁴¹ Tudi v književnih delih s konca antike ni težko najti primerov povednih nedoločniških polstavkov, ki so zanikani z nikalnico μὴ:

... καὶ ἐξέθετο λόγον ἐγκωμιαστικὸν εἰς τὴν Ἀφροδίτην, λέγων μείζονα
αὐτῆς θεᾶν μὴ εἶναι μήτε τὴν Ἥραν μήτε τὴν Ἀθηνᾶν. (Joannes Malalas,
Kronika 92.13)⁴²

... in spisal je slavlilni spis na čast Afroditi, v katerem pravi, da niti Hera niti
Atena ni od nje večja boginja.

Ἐπιρώτα δὲ αὐτὴν εἰ Χριστιανὴ ὑπῆρχεν, ἢ δὲ πάλιν εἶπεν μὴ εἶναι, ἀλλ'
ἐπιθυμεῖν ἐκ πολλοῦ. (Mark Diakon, *Življenje Porfirija, škofa v Gazi* 97.9)⁴³

40 Pri istem avtorju prim. tudi *Jupp. Trag.* 35.1: »Τί φῆς, ὦ ἱερόσυλε Δᾶμι, θεοὺς μὴ εἶναι μηδὲ προνοεῖν τῶν ἀνθρώπων;« (»Kaj praviš, ti svetoskrunski Damis, da bogov ni in da za človeško ne skrbijo?«)

41 Mandilaras, *The Verb*, 329. Zanimivo je, da je zaključke procesa, ki je bil v novozavezni grščini, kot je videti, dokončan, na papirusnih najdbah zaznati šele kasneje. To bil bilo možno pripisati njihovi slogovni raznolikosti: tudi v zasebnih pismih so si denimo bolj izobraženi pisci prizadevali za »lepši« slog, zato niti v njih ne moremo izključiti vpliva klasične grščine; prim. Luiselli, »Authorial Revision«.

42 V istem delu prim. tudi 32.8, »ὁ δὲ Ἡρακλῆς, προσεσχηκὼς μὴ εἶναι αὐτὸ αἷμα, ἀλλὰ βάμματος παραξένου ἀρετῆν« (»ko je Herakles opazil, da to ni kri, temveč učinek čudnega barvila, se je začudil«), ter na str. 63 citirani stavke 96.17 in znotraj njega zvezo λέγουσα μηδὲν τῶν Μενελάου εἰληφέναι (»govoreč, da ni vzela nič Menelajevega«).

43 Prim. tudi 32.9, »Μηκέτι γὰρ δύνασθαι φέρειν ἔλεγεν τὰ ἄτοπα τὰ γινόμενα« (»Govoril je na-

Spraševal jo je, ali je kristjanka, ona pa je ponovno povedala, da ni, a da si tega že dolgo želi.

Med te primere sodi tudi že zgoraj navedeni stavek iz dela *Pratum Spirituale*, kjer nikalnica μή zanika od nadrednega glagola govorjenja odvisni nedoločnik εἰδέναι: »ἔλεγεν ἑαυτὸν ἐκ τῆς Δύσεως εἶναι /.../ καὶ μὴ εἰδέναι δὲ εἰ ἐβαπτίσθη, ἢ οὐκ« (»govoril je, da je z Zahoda /.../ in da ne ve, ali je bil krščen ali ne«).⁴⁴ V istem delu se prebere naslednji stavek:

Ὁ δὲ νεώτερος ἔλεγεν μὴ ἔχειν πρᾶγμα εἰς φόνον μὴδὲ εἶναι μετ' αὐτοῦ. (Joannes Moschos, *Pratum Spirituale* 72 = PG 87 III 2924 D)

Mlajši je govoril, da z umorom nima nič in da ni z njim.

Tovrstni primeri se najdejo zlasti pri avtorjih, ki pišejo v tako imenovanem »ljudskem« jeziku oz. v »nižjih registrih«, čeprav se vsaj pri nekaterih izmed njih najde tudi nikalnica οὐ. Ob koncu antike je tak pisec Joannes Malalas: a za spodaj navedena primera bi bilo pravzaprav možno trditi, da se nikalnica οὐκ nanaša samo na pridevnika, ki stojita ob njej (ἐλάττω in ἀγαθόν), in ne na vsebino celotnega nedoločniškega polstavka. Če to drži, je stanje pri tem piscu enako kot v novozavezni grščini.⁴⁵

... ὅστις καὶ εἶπεν τὴν γῆν μέσῃν εἶναι τοῦ παντὸς κόσμου καὶ τὸν ἥλιον οὐκ ἐλλάττω τῆς γῆς ὑπάρχειν. (Joannes Malalas, *Kronika* 158.20)

... ta, ki je rekel, da je zemlja na sredini sveta in da sonce ni nič manjše od zemlje.

Γινομένων δὲ καὶ ἄλλων σημείων, οἱ Τρῶες εἰδότες λέγουσιν οὐκ ἀγαθὸν αὐτοῖς εἶναι τὸν οἰωνόν. (Joannes Malalas, *Kronika* 112.5)

Ko so bila dana še druga znamenja, so Trojanci z gotovostjo trdili, da to zanje ni dobra prerokba.

Pri dveh drugih piscih s konca antike, pri Marku Diakonu in Joannesu Moschosu, je po drugi strani nikalnica μή zanesljivo prevladala v celoti. Za oba velja, da se njun slog približuje govorjenemu jeziku tedanjega časa (nekaj primerov je navedenih zgoraj).⁴⁶ Ker se proti koncu antike v književnih bese-

mreč, da ne more več prenašati nenavadnega dogajanja»), in 68.17, »ἢ δὲ διεβεβαίουτο ὅρκοις μὴδὲ αὐτὴν μὴδὲ τὸ αὐτῆς τέκνον εἰδέναι ἑλληνιστί« (»ona je s prisegami zatrjevala, da niti sama niti njen otrok ne znata grško«).

⁴⁴ Prim. str. 62. Nikalnica οὐ se seveda nahaja v odvisno-vprašalnem stavku.

⁴⁵ Prim. str. 65 (o nikalnicah v novozavezni grščini).

⁴⁶ O jeziku Marka Diakona gl. Hult, *Variation*, in o jeziku Joannesa Moschosa zlasti Mihevc-Gabrovec, *Études*.

dilih, ki naj bi razmeroma zvesto odražala razmere v tedanjem govorjenem jeziku, ter na neliterarnih papirusnih najdbah postopoma uveljavlja nikalnica μή, lahko sklepamo, da je podoben proces potekal v govorjenem jeziku. Gre za težnjo, katere zametke je najbrž iskati razmeroma zgodaj, že v (pozni?) klasični grščini. Domneve ni mogoče preveriti s pomočjo današnjega govorjenega jezika, torej nove grščine; ta namreč nedoločnika nima. A vsaj delno potrditev bi bilo možno iskati v skladnji novogrškega deležja, torej oblike, ki nadaljuje starogrški particip prezenta aktiva. Ta se – seveda v skladenjskih vlogah, v katerih se uporablja, to pa je izključno vloga prislovnega določila – zanika z nikalnico μή; v klasični grščini je za zanikanje participa veljalo podobno pravilo kot za zanikanje nedoločnika.⁴⁷

Tudi v primeru rabe nikalnic gre za razvoj, ki bi se ga težko predvidelo, če bi se v skladenjskih spremembah nedoločnika pričakovalo zgolj njegovo postopno izginjanje. Komentar je zato lahko podoben zgornjemu: čeprav povezave med težnjo po prevladi nikalnice μή v povednih nedoločniških polstavkih in med procesom izginjanja nedoločnika ni mogoče v celoti izključiti, je hkrati malo verjetno, da sta oba procesa posredno ali neposredno povezana; zanesljivo ne gre za očitno povezavo.

NEDOLOČNIŠKI ODVISNI VPRAŠALNI STAVKI

V helenistični grščini so izpričani nedoločniški polstavki tipa *Nisem vedel, kaj storiti*. Poznajo jih mnogi moderni jeziki (poleg slovenščine na primer tudi nemščina in angleščina v stavkih, kakršna sta *Was tun?* oz. *What to do?*), v nadaljevanju pa se zanje uporablja izraz deliberativni nedoločniški polstavki. Kot poudarja slovnica Kühner in Gerth (pa tudi nekateri drugi viri), je bila v klasični grščini ta skladenjska vloga prihranjena za konjunktiv, medtem ko deliberativni nedoločniški polstavki niso izpričani.⁴⁸ A nanje naletimo že razmeroma zgodaj v helenistični grščini.⁴⁹ Videti je, da se uporablja samo odvisna konstrukcija (in ne tudi neodvisna tipa *Kaj storiti?*); nekaj primerov:

Ὁ ἀντίδικος ὑμῶν διάβολος ὡς λέων ὠρυόμενος περιπατεῖ ζητῶν τίνα καταπιεῖν. (NZ 1 Petr 5.8)⁵⁰

Vaš nasprotnik hudič hodi okrog rjoveč kot lev in išče, koga bi požrl.

47 Prim. Kühner in Gerth, *Ausführliche Grammatik*, 193, in naslednji novogrški stavek, v katerem nikalnica μήν zanika deležje έχοντας: Μην έχοντας τι να κάνω πήγα επίσκεψη στη γιαγιά μου. (»Ker nisem imel kaj početi, sem šel na obisk k babici.«)

48 Kühner in Gerth, *Ausführliche Grammatik*, 23; prim. Jannaris, *An historical Greek Grammar*, VI § 17c, Mayser, *Grammatik*, 54.

49 Mayser, loc. cit., navaja (en sam) primer iz 3. st. pr. Kr.

50 Nekatere izdaje zaimek črtajo; prim. Nestle in Aland, *Novum Testamentum*, ad. loc.

...ἡξίου βουλευέσθαι τί ποιῆσαι. (Jožef Flavij, *Antiquitates Joudaicae*, 1.339.4)⁵¹

Hotel se je posvetovati, kaj storiti.

... ἐὰν δὲ ἦν ἡμέρα πρὸς ἡλίου δυσμὰς κλίνασα καὶ οὐκ εἶχον ποῦ ἀπελθεῖν, ἰδίοις ἀναλώμασι διηγῶν. (*Življenje Teodorja iz Sikeona* 147.46)

Če pa se je dan nagibal proti večeru in niso vedeli, kam oditi, so bivali na lastne stroške.

Ob koncu antike je konstrukcija razmeroma pogosta v delu *Pratum Spirituale*:

Ἀλλὰ τί ποιῆσαι οὐκ οἶδα. (Joannes Moschos, *Pratum Spirituale* 27 = PG 87 III 2873 B)

A kaj storiti, ne vem.

...ἐὰν πέσης μετ' ἐμοῦ, ἔχεις ποῦ λαβεῖν με καὶ θρέψαι; (Joannes Moschos, *Pratum Spirituale* 39 = PG 87 III 2892 B)

Če ležeš z mano, me boš imel kam vzeti in me živeti?

Ἐλθόντων δ' ἡμῶν ἐπὶ τὴν ἔρημον, ἡσθένησεν ὁ Ἑβραῖος μέχρι θανάτου, καὶ ἐν ἀθυμίᾳ ἦμεν πολλῇ, μὴ εἰδότες τί ποιῆσαι αὐτῷ. (Joannes Moschos, *Pratum Spirituale* 176 = PG 87 III 3044 C)

Ko smo prišli do puščave, je Jud na smrt zbolel, in bili smo v hudih skrbih, ker nismo vedeli, kako z njim ravnati.

Konstrukcijo omenja vrsta avtorjev, ki preučujejo tako imenovani »ljudski jezik« helenistične in bizantinske dobe.⁵² Med njimi je Jannaris, njegov komentar pa je zelo jasna ubeseditev načel, o katerih je bilo več govora na začetku prispevka: skladišne spremembe, ki jih je nedoločnik doživel v helenistični in bizantinski grščini, se tako interpretirajo izključno kot znamenja izginjanja te glagolske oblike. »Še več, o umiku nedoločnika jasno pričajo pogosti pojavi napačne rabe te oblike v P [=poklasičnih] besedilih: /.../ c) namesto vprašalnega konjunktiva za ἀπορέω, οὐκ ἔχω, σκοπέω in podobnimi glagoli, kjer se povezuje s kako vprašalno ali oziralno besedo.«⁵³ Rabo nedoločnika v deliberativnih nedoločniških polstavkih Jannaris označi za *misap-*

51 Nekateri izdaje v tem stavku pred nedoločnik dodajajo »δεῖ« (»treba je«).

52 Poleg že omenjenih gl. tudi: Radermacher, *Neutestamentliche Grammatik*, 147; Ljungvik, *Beiträge*, 40.

53 Jannaris, *An historical Greek Grammar*, app. VI § 17c; prev. J.K.

plication (»napačno rabo«) in možnost, da bi šlo za skladenjsko vlogo nedoločnika, ki se je razvila v govornem jeziku po koncu klasične dobe, ni dopuščena.

Čeprav pričujoči prispevek skuša opozoriti na neustreznost pristopa, kakršen je Jannarisov, je pri obravnavi deliberativnih nedoločniških polstavov potrebna določena mera previdnosti. Opraviti imamo namreč s helenistično in bizantinsko grščino, ko je melodični naglas prehajal (ali že prešel) v dinamični naglas. Zato je na mestu vprašanje, kakšna je bila po tej spremembi razlika med zgoraj citiranim stavkom »Ἀλλὰ τί ποιῆσαι οὐκ οἶδα« in med podobnim stavkom, v katerem bi se namesto vprašalnega uporabil naslonski nedoločni zaimек τί; ta stavek pa bi se glasil: »Ἀλλὰ τί ποιῆσαι οὐκ οἶδα«. Z zamenjavo se sicer gravis, s katerim je naglašena beseda »ἀλλά« (»a, toda«), spremeni v akut, a vprašanje je, ali je po prehodu melodičnega naglasa v dinamičnega med obema stavkoma obstajala razlika v izgovarjavi. Manj dvoumni so primeri, kot je spodnji. Lahko se namreč predpostavi, da je imela beseda ἐγίνωσκον tako v melodičnem kot v dinamičnem naglasnem sistemu dva naglasa:

Ἐποίησα οὖν ὅλην τὴν ἡμέραν ἀδολεσχῶν καὶ οὐκ ἐγίνωσκόν τι ποιῆσαι.
(Joannes Moschos, *Pratum Spirituale* 161 = PG 87 III 3082 B)

Cel dan sem prebil v brezdelju in nisem vedel, kaj storiti.

A ta primer seveda dokazuje obstoj stavkov z nedoločnim naslonskim τί (odvisnim od nadrednega glagola) in ne obstoja stavkov z naglašenim vprašalnim (ter od nedoločnika odvisnim) τί. Kot že omenjeno, so poleg tega nekatera mesta, na katerih se najdejo deliberativni nedoločniški polstavki, tekstnokritično težavna,⁵⁴ medtem ko je spis *Pratum Spirituale* na voljo v eni sami, razmeroma zastareli izdaji.

Povedano postavlja pod vprašaj zanesljivost zgoraj citiranih besedil. Kljub temu pa ni mogoče obiti dejstva, da se povsem isti tip stavkov najde tudi v kasnejši bizantinski ljudski ter v kretske renesančni književnosti, poznajo pa ga tudi grška narečja, ki se danes govorijo v Južni Italiji. V narečju vasi Bova so tako izpričani stavki, kot je »ḡen éxo pu pái« (»nimam kam iti« ali »ne vem, kam iti«),⁵⁵ v bizantinskem epu *Digenis Akritas* pa se najde naslednji stavek, pravzaprav mlajša različica zgoraj citiranega »οὐκ οἶδα τί ποιῆσαι«: »οὐκ ἔχω τί ποιῆσει« (»nimam kaj storiti« ali »ne vem, kaj storiti«).⁵⁶ Kot dodaja Horrocks, gre zasluga za to, da imajo grška narečja v Južni Italiji ta tip nedoločniških polstavkov, sosednji italijanščini: »Poleg tega uporabljajo južnoitalijanska narečja nedoločnik v odvisnih vprašalnih stavkih, k temu,

⁵⁴ Prim. op. 50 in 51.

⁵⁵ Navedeno po: Horrocks, *Greek*, 390.

⁵⁶ *Dig. Akrit.* (*Escor.*), 869; prim. *Pratum Spirituale* 27 (2873 B) in 176 (3044 C).

da se je ta raba ohranila, pa je pripomogla podobna italijanska konstrukcija (cf. *non ho dove andare/cosa fare*).⁵⁷

A ne glede na vpliv italijanščine gre očitno za konstrukcijo, ki se je najverjetneje pojavila v helenistični grščini in se ohranila v bizantinsko dobo, v južnoitalijanskih narečjih pa se uporablja tudi danes. Stavki, kakršen je zgoraj citirani »οὐκ ἐγίνωσκόν τι ποιῆσαι« (»nisem vedel/imel kaj storiti«), torej tisti, v katerih je rabljen nedoločni naslonski (in ne vprašalni) zaimek τι, bi bili poleg tega lahko izhodišče za razvoj deliberativnih nedoločniških polstavkov. S tega zornega kota se pojav nove vrste nedoločniških polstavkov izkaže za manj presenetljivega. Kot je videti, je bil v času, ko so se slednji razvili, nedoločnik povsem običajno dopolnilo glagolov, kot so γι(γ)νώσκω, οἶδα, ἔχω, ζητάω – ali drugače, glagolov, za katerimi so izpričani deliberativni nedoločniški polstavki.⁵⁸ Odvisni stavki, ki jih uvaža veznik ἵνα in so v kasnejšem razvoju nadomestili deliberativne nedoločniške polstavke,⁵⁹ se za naštetimi glagoli ne najdejo niti v *Novi Zavezi*. Čeprav je nedoločnik v helenistični grščini izgubljal nekatere skladenjske vloge, je bil trdno zasidran kot dopolnilo glagolov, za katerimi so izpričani deliberativni nedoločniški polstavki.⁶⁰

Zgoraj obravnavani nedoločniški odvisni vprašalni stavki so deliberativni, izražajo torej govorčevo negotovost ali oklevanje. Poleg njih so izpričani nekoliko drugačni nedoločniški odvisni vprašalni stavki. Ti za razliko od zgornjih ne izražajo govorčevega oklevanja in dvoma, temveč gotovost, zato bi jih lahko poimenovali povedni. Oba spodaj navedena primera sta iz dela *Življenje Teodorja iz Sikeona*. V prvem je nedoločniški polstavek (»τί εἶναι τὸ τοῦτου πέρας«, »kaj je smoter tega«) odvisen od nadrednega nedoločnika εἰπεῖν (»povedati«), drugi nedoločniški polstavek (»ποῖαν ταύτην εἶναι τὴν ἀποδημίαν«, »kakšna je ta odsotnost« ali »čemu ta odsotnost«) pa je odvisen od nadrednega μαθεῖν (»izvedeti«):

Καὶ παρακαλούμενος παρ' ἡμῶν τί εἶναι τὸ τοῦτου πέρας εἰπεῖν, εἰδέναι μὲν ἔφασκεν αὐτὸς οὐ χρῆναι δὲ λέγειν τοῦτο κατὰ λεπτόν... (*Življenje Teodorja iz Sikeona* 162. 5)

Ko smo ga prosili, naj nam pove, kaj je smoter tega, je govoril, da sicer ve, a da natančno ne more povedati.

⁵⁷ Horrocks, *Greek*, 390; prev. J.K.

⁵⁸ Prim. Horrocks, *Greek*; Ljungvik, *Beiträge*; Blass, Debrunner in Rehkopf, *Grammatik*; Kavčič, *The Syntax* idr.

⁵⁹ Prim. ngr. Δεν ξέρω τι να κάνω. (»Ne vem, kaj storiti.«)

⁶⁰ V helenistični grščini so se na primer umikali nedoločniški polstavki, odvisni od glagolov mišljenja. Ti se v klasični grščini niso mogli nadomeščati s finitnimi odvisnimi stavki (uvedenimi z veznikom ὅτι), v helenistični grščini pa so razmeroma zgodaj izpričani primeri, kakršen je NT Mt 10.34: μὴ νομίζετε ὅτι ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆς. (»Ne mislite, da sem prišel vzpostaviti mir na zemlji.«)

Ἡμῶν δὲ μαθεῖν ἀξιούντων ποῖαν ταύτην εἶναι τὴν ἀποδημίαν, αἰνιγματωδῶς εἶπεν... (*Življenje Teodorja iz Sikeona* 167. 22)

Ko smo hoteli izvedeti, čemu ta odsotnost, nam je dal zagoneten odgovor...

To je zelo redka in slabo raziskana konstrukcija. Ker je videti, da gre za osamljene primere, ki se pojavijo šele ob koncu antike in v kasnejših virih niso pustili sledov, bi lahko šlo za izključno literarno, morda hiperkorektno rabo nedoločnika. Od deliberativnih nedoločniških polstavkov se oba zgoraj navedena primera ločita tudi s skladijskega vidika. Medtem ko je osebek nedoločniškega polstavka v primeru prvih enak kot osebek nadrednega stavka in zato izpušten, sta zgoraj citirana stavka iz dela *Življenje Teodorja iz Sikeona* drugačna: osebkata tu nista sonanašalna, zato je osebek nedoločniškega stavka v tožilniku (»πέρας« v 162.5 in »ἀποδημίαν« v 167.22); ali drugače, rabljena je konstrukcija AcI.

ZAKLJUČEK

Zgodovino grškega nedoločnika je nedvomno zaznamovala močna težnja po omejevanju njegove rabe in po nadomeščanju z osebnimi glagolskimi oblikami. A vseh skladijskih sprememb, ki jih je nedoločnik doživel v helenistični in bizantinski dobi, ni mogoče prepričljivo razložiti kot znamenja tega procesa. Najbolj zgovoren primer so stavki tipa *Nisem vedel, kaj storiti* (ali deliberativni nedoločniški polstavki). Upravičena je domneva, da so se pojavili šele v helenistični grščini, v južnoitalijanskih grških narečjih pa se uporabljajo tudi dandanes. Razlaga, da gre za napačno rabo nedoločnika in da so tovrstne napake posledica njegovega izginjanja, je malo verjetna. Priča o prevladujočem, izrazito zgodovinskem pristopu k opisu skladnje nedoločnika v helenistični in bizantinski grščini. Izginotje te glagolske oblike se ne obravnava kot rezultat procesov spreminjanja (ti bi se, kot pričajo južnoitalijanska grška narečja, lahko iztekli tudi drugače), temveč kot edini vzrok sprememb, ki jih je skladnja nedoločniških polstavkov doživela v omenjenih obdobjih. Pojav deliberativnih nedoločniških polstavkov ni presenetljiv, če se zorni kot obravnave iz zgodovinskega spremeni v sinhrono. Izkaže se, da je bil v času, ko so se slednji pojavili, nedoločnik (še) povsem običajno dopolnilo nadrednih glagolov tega tipa nedoločniških polstavkov, torej glagolov, kot so γι(ν)ώσκω, οἶδα, ἔχω, ζήτω.

Videti je, da se je v helenistični grščini spremenila tudi raba nikalnic v tako imenovanih povednih nedoločniških polstavkih ter deloma zgradba teh nedoločniških polstavkov v primerih, ko sta bila osebkata nadrednega stavka in nedoločniškega polstavka sonanašalna. Zlasti v besedilih, pisanih v tako

imenovanem ljudskem jeziku, se proti koncu antike vse bolj uveljavlja nikalnica μή na mestih, kjer bi bila z vidika skladnje klasične grščine pričakovana nikalnica οὐ(κ); v primeru sonanašalnih osebkov pa se poleg nedoločniških polstavkov z izpustnim osebkom uporablja tudi konstrukcija AcI (ne da bi se tako kot v klasični grščini osebek nedoločniškega polstavka posebej poudarjal). Čeprav ni mogoče v celoti izključiti povezave med tema pojavoma in med izginjanjem nedoločnika, je povsem možno, da sta omenjeni spremembi potekali mimo vsake povezave s tem procesom.

BIBLIOGRAFIJA

- Blass, Friedrich, Albert Debrunner in Friedrich Rehkopf. *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch*. 18. izd. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2001.
- Browning, Robert. *Medieval and Modern Greek*. 2. izd. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
- Grammatiki, Karla, in Nikolaos Lavidas. »Το απαρέμφατο στον άξονα της διαχρονίας της ελληνικής γλώσσας.« 6^ο Διεθνές Συνέδριο Ελληνικής Γλωσσολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης (Ρέθυμνο), 18.-21. septembra 2003. [Http://www.philology.uoc.gr/conferences/6thICGL/](http://www.philology.uoc.gr/conferences/6thICGL/).
- Herodot iz Halikarnasa. *Zgodbe*. Poslovenil Anton Sovrè. 2. izd. Ljubljana: Slovenska matica, 2003.
- Hesse, Rolf. *Syntax of the Modern Greek Verbal System: The Use of the Forms, Particularly in Combination with θα and να*. Copenhagen: Museum Tusculanum Press, 1980.
- Holton, David, Peter Mackridge in Irene Philippaki-Warbuton. *Greek. A Comprehensive Grammar of the Modern Language*. London in New York: Routledge, 1997.
- Horrocks, Geoffrey. *Greek. A History of the Language and its Speakers*. 2. izd. Oxford: Wiley-Blackwell, 2010.
- Hult, Karin. *Syntactic variation in Greek of the 5th century*. Göteborg: University of Göteborg, 1990.
- Jannaris, Antonius N. *An historical Greek Grammar, chiefly of the Attic dialect*. London: MacMillan & Co, 1897.
- Kavčič, Jerneja. *The Syntax of the Infinitive and the Participle in Early Byzantine Greek*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete, 2005.
- Kontosopoulos, Nikolaos G. *Διάλεκτοι και ιδιώματα της Νέας Έλληνικής*. 4. izd. Atene: Εκδόσεις Γρηγόρη, 2006.
- Krüge, Hans. *Grammatik des Neugriechischen. Lautlehre. Formenlehre. Syntax*. Köln: Rombold, 1997.
- Kühner, Raphael, in Bernhard Gerth. *Ausführliche Grammatik der griechischen Sprache*. Zweiter Teil: Satzlehre. Hannover in Leipzig: Hahnsche Buchhandlung, 1904.
- Ljungvik, Herman. *Beiträge zur Syntax der Spätgriechischen Volksprache*. Uppsala: Almqvist & Wiksells, Leipzig: O. Harrassowitz, 1926.
- Luiselli, Raffaele. »Authorial Revision of Linguistic Style« V: *The Language of the Papyri*, ur. T. V. Evans in D. D. Obbink, 71-96. Oxford: Oxford University Press, 2010.
- Mackridge, Peter. *The Modern Greek Language*. Oxford: Oxford University Press, 1985.
- Mandilaras, Basil G. *The verb in in the Greek non-literary papyri*. Atene: Hellenic Ministry of Culture and Sciences, 1973.

- Mayser, Edwin. *Grammatik der griechischen Papyri aus der Ptolemäerzeit*. Band II 3: Satzlehre, Syntetischer Teil. Berlin in Leipzig: B. G. Teubner, 1934.
- Mihevc-Gabrovec, Erika. *Études sur la syntaxe de Ioannes Moschos*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1960.
- . »L' infinitif temporel en grec du moyen-âge et en slovène.« *Linguistica* 13 (1973): 219–28.
- Moser, Amalia. »The Greek forms in –ontas: A study in 'convertability', temporality, aspectuality and finitness.« *Glossologia* 17 (2006): 43–67.
- Nestle, Eberhard in Erwin, in Barbara in Kurt Aland, izd. *Novum Testamentum. Graece et Latine*. 27. izd. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1984.
- Ploutarchos. *Βίος Κίμωνος*. Prevod Μεταφραστική Ομάδα Κάκτου. Atene: Εκδόσεις Κάκτος, 1993.
- Radermacher, Ludwig. *Neutestamentliche Grammatik*. 2. izd. Tübingen: Mohr Siebeck, 1925.
- Rijksbaron, Albert. *The Syntax and Semantics of the Verb in Classical Greek. An Introduction*. 3. izd. Chicago in London: The University of Chicago Press, 2006.
- Rosenquist, Jan Olof. *Studien zur Syntax und Bemerkungen zum Text der Vita Theodori Syceotae*. Uppsala: Almqvist & Wiksell, 1981.
- Sevdali, Christina. »What Focus can do for Subjects: the Case of AG infinitives.« [Http://83.212.19.218/icgl7/Sevdali.pdf](http://83.212.19.218/icgl7/Sevdali.pdf).
- Triantafyllidis, Manolis A. *Μικρή Νεοελληνική Γραμματική*. Solun: Εκδόσεις Ινστιτούτου Νεοελληνικών Σπουδών, 1966.

BETWEEN SYNCHRONIC AND DIACHRONIC VIEW: SOME PROBLEMS OF THE SYNTAX OF THE INFINITIVE IN THE HELLENISTIC AND BYZANTINE PERIODS

Summary

The description of the syntax of the infinitive in Hellenistic and Byzantine Greek is dominated by the historical approach, which interprets syntactic changes in the light of the anticipated disappearance of the infinitive. However, the syntax of the infinitival clauses dating from these two periods displays phenomena apparently not known to Classical Greek, at least not in an identical form. Moreover, these phenomena cannot be adequately explained as signs heralding the disappearance of the infinitive. The paper addresses: (1) the use of the AcI structure when the subject of the main clause is coreferential with that of an indicative infinitival clause dependent on a verb of speaking or thinking; (2) the use of negative particles in infinitival clauses dependent on verbs of speaking or thinking; (3) the use of the infinitive in indirect questions.

It is particularly the use of the infinitive in deliberative indirect questions of the *I did not know what to do* type that argues against construing the syn-

tax of Hellenistic and Byzantine Greek infinitival clauses as a mere trend towards the limitation and final disappearance of the infinitive. Arguably the clauses of this type originated as late as the Hellenistic period, while Jan-naris' attempt to explain them as a wrong use of the infinitive, caused by its decline, is not convincing. Hellenistic Greek also witnessed a change in the use of negative particles in indicative infinitival clauses and in the use of the AcI structure where the subject of the main clause was coreferential with that of the infinitival clause. Especially texts written in the demotic language display a gradual predominance of the particle μή where Classical Greek would require οὐ(κ). Where the subjects are coreferential, moreover, an alternative to an infinitival clause, with the subject left unexpressed, is the AcI structure (which, in contrast to Classical Greek, places no emphasis on the subject of the infinitival clause). While a connection between these two phenomena and the gradual disappearance of the infinitive cannot be ruled out, the two changes may well have evolved quite independently of the disappearing process.